

Osman Sirâceddin'in Pend-i İhvân'ı

Fatih Sona*

Öz

Pend, nasihat, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Öğütlerin bir araya toplandığı eserlere nasihatnâme veya pendnâme denir. Bunlar genelde ahlâkî, öğüt verici eserlerdir. Nasihatler toplumun düzenli bir şekilde devam etmesi için önemli bir duruma gelmiştir. Nasihatnâmeler, dinî, ahlâkî ve didaktik eserler olup İslam dininin yasakladığı şeylerden kaçınılmasını, yapılması gerekenlerin yerine getirilmesini öğütler. Ayrı bir kitap hâlinde nasihatnâmeler olduğu gibi divanların içinde de bu tarz şiirler yer alabilmektedir. Bu nasihatnâmelerden biri de Osman Sirâceddin tarafından yazılmıştır. Şair, hakkında tezkirelerde bir bilgi bulunmamasına rağmen eserlerinde onun hakkında çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Buna göre şair, 19. yüzyılda yaşamıştır. Doğum tarihi bilinmemektedir. Şair, Erzurumludur. 1886 yılında vefat eden Mustafa Zeynüddin Efendi'ye bir mersiye sunmuş, Sultan II. Abdülhamid Han'a 1888 tarihli bir kıta yazmış ve tahminen bu tarihten sonra ise vefat etmiştir. Şairin içinde Mirâciyye ve Mevlid'inin bulunduğu *Hayâl-i Bâl* ve şiirlerinin bulunduğu *Mecmua-i Hayâl-i Bâl* isimli eserleri bulunmaktadır. Şiirleri incelendiğinde onun klasik Türk edebiyatı tarzında yazdığı görülmektedir. Makale bu eserdeki nasihat türündeki Pend-i İhvân üzerine olacaktır. Şairin vermiş olduğu öğütler, nasihatler verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Pend, nasihatnâme, şair, 19.yüzyıl.

Pend-i İhvân of Osman Sirâceddin

Abstract

Pend, as advice, has significant place in Turkish culture. Works compiled of recommendations are referred as recommendation book or advice book. These are generally works providing moral recommendations. Advices have important position to maintain the order of society. Recommendation books are religious, moral and didactic works and they provide advice to avoid the actions prohibited by Islam or to perform the actions that we should take. Recommendation books are published as individual books but also they are included to poem collections as poetry. One of the aforementioned recommendation books is written by Osman Sirâceddin. There is various information about the poet in his works despite there is not detail about him in his collection of biographies. Accordingly, poet has lived during 19th Century. His birth date is unknown. He was born in Erzurum. He has presented an elegy in 1886 to deceased Mustafa Zeynüddin Efendi, written a quatrain dated 1888

* Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fatihsona@yahoo.com. Orcid Id: 0000-0001-7256-5615.

to Sultan II. Abdülhamid Han and passed away following this date. Poet possesses various works named *Hayâl-i Bâl* containing Mirâciyye and Mevlid, as well as *Mecmua-i Hayâl-i Bâl* containing poems. When we review his poems, it is determined his style was included to category of classical Turkish literature. This article will focus on Pend-i İhvân relating to advices. Recommendations and advices provided by the poet will be explained in this article.

Key Words: Advice, advice book, poem, 19. century.

Giriş

Pend kelimesi nasihat, öğüt anlamındadır. Nasihat, Arapça nush kökünden gelmektedir ve Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Nasihatler nasıl iyi bir birey olunmasını öğütlemektedirler.

Öğütlerin bir araya toplandığı eserlere nasihatnâme veya pendnâme denir. Bunlar genelde ahlâkî, öğüt verici eserlerdir. Bu eserlerde âyet, hadis, atasözleri ve deyimlerden yararlanılır, ibret alınması öğütlenir (Pala 2006:409). Bu eserlerde tevhid, münâcât ve nât ile zamanın padişahına övgüde bulunulur. Bundan sonra da konuya girilir (Canım 1988: 153). Türk edebiyatında nasihatnâmeler hem düzyazı hem de şiir veya şiir ve düzyazı karışık olarak yazılmışlardır. Bütün nazım şekilleriyle nasihatnâme yazılmıştır. Bu eserler mesnevi şeklinde ayrı olarak ya da kaside, gazel, tercî-bend biçiminde divanların içerisinde yer almıştır (Kaplân 2002: 791). Nasihatnâmeler genelde dinî, ahlâkî, didaktik eserler olup siyasî, tasavvufî ve ictimâî özellikler taşımaktadır (Er 2017: X). Müstakil nasihatnâmeler olduğu gibi divanların içinde de bu tarz şiirler yer alabilmektedir.

Levend'e göre "ahlâk kitaplarında ahlâk nazari ve ameli olarak ikiye ayrılır. Nazarî bölümünde ahlâkın kaynağı araştırılır. İnsanın sorumluluğu, hayr, haz ve fayda ilişkisi araştırılır. İnsan karakterinin değişip değişmeyeceği gibi konular ele alınır. Amelî bölümünde ise insanın toplum içinde yükümlü olduğu görevlerin ayrımı yapılır. Görevler nefse, aileye, yurda ve insanlığa olmak üzere dörde ayrılır. Bunların ilki itidal, irade, iradeye hâkim olmak, ağırbaşlılık, kibir ve gururdan kaçınma, utanma, sağlık, çalışma, tutum, cömertliktir. İkincisi evlilik, anne ve baba hakkı, anne ve babanın çocuk üzerindeki görevi, komşu hakkı, büyüklere saygı, küçüklere sevgidir. Üçüncüsü yurt sevgisi, vergi, askerlik, memurluk ve bunların vasıflarıdır. Dördüncüsü ise namus, haysiyet, başka dinlere saygı, başkalarının malına göz dikmemek, sözde durmak, kerem, şefkat, sadaka, fedakârlık, iyilik, nezaket, af, insaf, dostluk, yabancılara karşı davranıştır."(2016: 296).

Nasihatnâmelerin de genel olarak anlattığı konular bunlardır. “Nasihatnâmeler, iyi ve güzel ahlâkın tavsiyesi, kötü ahlaktan ise uzak durulması temeline dayanır. Dinin yasakladığı şeylerden, toplumca hoş karşılanmayan davranışlardan, toplumu çürüten ahlâkî sıkıntılardan kişiyi kurtararak toplumsal barış ve düzeni sağlamaya vesile olmak bu eserlerin temel amaçlarındandır.”(Öztürk 2017:632). “Okuyanları ahlâkî ve sosyal açıdan olgunlaştırmayı amaçlayan böylece olgun insan tipini yetiştirmeyi amaç edinen pend-nâmeler didaktik eserler arasında yer alırlar. Bu nedenle açık, sade, anlaşılır bir dille yazılmışlardır. Asırlar boyunca yapılmasının yanlış olduğuna inanılan şeylerden insanları alıkoymak için çeşitli yaptırımlar uygulanmış, yalnız bunların yapılmaması için insanlara bazı uyarılarda bulunulmuş ve nasihatler verilmiştir. Böylece nasihat, insanlığın toplumsal bir düzen içinde devam etmesini sağlayan kaçınılmaz bir zorunluluk olarak görülmeye başlamıştır.” (Canım 2016a: 211). Böylece nasihatler toplumun düzenli bir şekilde devam etmesi için bir gereklilik haline gelmiştir.

Nasihatnâmelerin bir tür olarak meydana çıkmasında İranlı Şair Feridüddin Attâr'ın *Pendnâme* adlı eserinin önemli bir yeri vardır (Sümbüllü 2015: 3). “*Pendnâme*, İslami görüşe dayanan pratik ahlak kurallarını, insanlık duygularını beşeri faziletlerle muâşeret usullerini bir mesnevi kalıbı içinde anlatan bir eserdir. İslami bir temele dayanan ahlak ve âdap kurallarını kısa formüller hâlinde gençliğe aşılama amacıyla yazılmış didaktik bir eserdir. İçinde her seviyeye hitap eden olumlu ve kuvvetli fikirlerin de serpiştirilmiş olmasına göre uzun bir tecrübenin hayatı mutlu geçirmenin sırlarını da öğretmektedir.” (Gencosman 1968:VI). Bu eser her yaşta kişiye öğütler vermektedir. “Bu eser bizde en çok okunan ve rağbet gören ahlâk ve nasihat kitaplarından biridir. Birçok Türk şairi bu eseri manzum veya mensur tercüme veya şerh etmiştir.” (Mazıoğlu 2009: 664). Bu eser çeşitli şairlerce Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu şairlerden birisi de Nazmî'dir. “Nazmî, Farsça bilmeyenlerin *Pendnâme*'yi okuyarak yararlanmaları için çeviriyi yaptığını söylemiştir. Nazmî, başkalarının bir nice kitap ve destan yazdığını, kiminin *Husrev ü Şîrîn*, kiminin *Leylî vü Mecnun*, kiminin *Vâmık u Azrâ* dediğini, bunlara benzer nice kitaplar yazıldığını, bunların hepsinde de güzel inciler olduğunu anlatır. Ama bu kitapların hepsi kuru efsanedir. Bunların hepsinde dünya ahvali pek çoktur, fakat ahirete yarar bir söz, nasihat yoktur. İçlerinde dine yarar bir söz, bir nasihat bulunmaz. Nazmî, halka yararlı olmak amacıyla Attâr'ın sözlerini Türkçe'ye çevirdiğini söylemektedir.”(Mazıoğlu 2009: 683). Şair, nasihatnâmeyi neden yazdığını açıklamaktadır. Dolayısıyla temel amaç

halka faydalı olmaktır. “Nasihatnâmelerde İslam’ın din eğitiminde işlenen ahlâk felsefesinden çok, pratiği üzerinde durulmuş, yapılması veya yapılmaması gerekenler doğrudan açıklanmıştır. Edebî eserlerde okuyucuya nasihat edilirken doğrudan Kur’an ve Hadis’in yanısıra gelenek ve göreneklerden de yararlanılmıştır. Öğütler verilirken âyetlere, hadislere, büyüklerin sözlerine veya atasözlerine dayandırılır; hacimli eserlerde ise çeşitli hikayeler anlatılıp kıssadan hisse çıkarılmaya çalışılır.”(Çalka 2008: 242). Nasihatnâmeler dinin yasakladığı şeylerden kaçınılmasını, yapılmasını istediği şeylerin ise yerine getirilmesini öğütler.

Örneğin Hamdullah Çelebi *Pendnâmesi*’nde şunları öğütler: “Her işe besmele ile başlamalı, daima temiz olmalı, devamlı namaz ehliyle oturmalıdır. Derecesinin artmasını isteyen gece gündüz Allah’a yalvarmalı, dua etmelidir. İşine isyan edenin rızkı azalır. Nimete şükür edenin, belaya sabır edenin gönül aynası parlar. Kimseye zulüm etmemelidir. Allah zulmeden, inciten kimseyi sevmez. Mum gibi halka dilini uzatmamalı, güneş gibi sırlarını açığa çıkarmamalıdır. Kimsenin nimetini kıskanmamalı, kendini başkalarına övmemelidir. Çok mizah etmemeli, zira bu insana hafiflik verir. Nâmahreme bakmamalı yoksa bu kişiye gaflet verir. Lanet, kınama, yalan ve iftirada bulunmamalıdır. Anne ve babasını adlarıyla çağırmamalıdır.”(Çelebioğlu 1998: 217). Hamdullah Çelebi’nin öğütleri bunlarla sınırlı değildir. Farklı konularda da nasihatler vermiştir.

Osman Sirâceddin’in Hayatı

Bu nasihatnâmelerden birisi de Osman Sirâceddin tarafından yazılmıştır. Şair hakkında tezkirelerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Onun hayatı hakkında bilgi veren tek eser Ziyaeddin Fahrî’nin 1927 yılında yazmış olduğu *Erzurum Şairleri*’dir. Ziyâeddin Fahrî onun hakkında şunları söyler: “ Erzurum’da huşûşî bir kütüphânedede teşâdüf ettiğimiz küçük bir eserden çıkarabildiğimiz ma’lûmâta göre ‘Abdü’l-mecid zamanında yaşamış, oña bir târih düşürmüştür. Vatanını dâ’imâ yâd eylediğini bir şi’rinden öğreniyoruz. Zamânında ‘ulemâ-yı rûsûm ile çarpışmış, şi’rlerinde bu mücâdele ‘aks etmiştir. Oşman Sirâce’-d-dîn Erzürümî’niñ şi’rlerinde maħlaşını Sirâcî olarak görüyoruz. K̄lasik şeklinde yazılmış şi’rlerinde *Mecmu’a-i Hayâ-i Bâl* ismini taşıyan bir mecmu’ada mündericidir. Kitabıñ başında iki lûgat vardır. Şoñra elifbâ şırasıyla gâzeller kayd edilmiştir. Gâzellerinde erotik

bir edâ görülüyor. Erzurum'dan uzun zaman ayrı kalan şâ'ir Sirâcî hislerini mısra'lara toplamıştır. El-hâşıl 1305'te İstanbul'da tab' edildiği anlaşılan ve küçük hacimde 57 şahîfeye bâliğ olan eserleriyle Osmân Sirâce'd-dîn Efendi geçen 'aşrın ikinci nişfına 'â'id şahşiyetlerden biri olmuş oluyor. Mecîd devrinde İstanbul'da bulunmuş olmasına rağmen mevzû'unda bir yenilik yoktur. Eski edebiyatın enkâzı üzerinde bir binâ kurmağa çalışmış şâ'ir manzarası göstermektedir" (Ziyaeddin Fahri 1927:104-7). Ziyaeddin Fahri, onun eski edebiyatın enkazı üzerinde şiir yazdığını söylemektedir. Döneminin eski edebiyata bakışı burada görülmektedir. Yalnız onun yazdığı şiir Abdülmecid'e değil II. Abdülhamid'edir. Ona göre şiirlerinde erotik bir edâ bulunmaktadır. Ancak Sirâceddin'in şiiri incelendiğinde erotik bir edâdan ziyade klasik edebiyatın genel konularından olan âşık, sevgili, rakip arasında geçen konular bulunmaktadır.

Hasan Ali Kasır, *Erzurum Şairleri* isimli eserinde "Sirâcî muhtemelen 19. yüzyılın sonlarında ölmüştür. Çünkü şair, devrin ulemasından olan Erzurum Medreselerinde müderrislik ve Lala Paşa Camii'nde kürsü şeyhliği yapan daha çok Hacı Hoca namıyla bilinen Mustafa Zeynüddin'in 1886 yılında vefatı üzerine bir mersiye yazmıştır. Eserini de Fındıklıoğlu'na göre 1887 yılında kendisi bastırıştır. Dolayısıyla ölümü bu tarihlerden sonraya rastlamaktadır" demektedir. Şair, H.1305/M.1888 tarihli II.Abdülhamid¹ Han adına Arapça bir kıta yazmıştır (Osman Sirâceddin 1305:53-4). Şair, 19. yüzyılda yaşamış, 1886 yılında vefat eden Mustafa Zeynüddin Efendi'ye bir mersiye sunmuş, 1888 tarihli Abdülhamid Han adına bir kıta yazmış ve muhtemelen bu tarihten sonra ise vefat etmiştir.

Osman Sirâceddin'in iki eseri bulunmaktadır. Bunlardan birincisi içinde Mevlid'inin ve Miraciye'sinin bulunduğu *Hayâl-i Bâl*, diğeri ise Pend-i İhvân'ın da bulunduğu şiirlerinin olduğu *Mecmua-i Hayâl-i*

¹ 21 Eylül 1842 tarihinde dünyaya gelen II. Abdülhamid'in babası Abdülmecid, annesi Tîrimüjgân Kadın'dır. 11 yılında annesini kaybetti. Özel hocalardan ders aldı. Amcası Abdülaziz onu Mısır ve Avrupa seyahatlerine götürdü. 31 Ağustos 1876 tarihinde tahta çıktı. Rusya 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. 3 Mart 1878'de Rusya ile Ayastefanos Antlaşması imzalandı. 1881'de Fransa Tunus'u, 1882'de İngiltere Mısır'ı, 1885'te Bulgarlar Doğu Rumeli eyaletini işgal ettiler. II.Abdülhamid, 23 Temmuz 1908'te II. Meşrutiyet'i ilan etti. Ancak Otuzbir Mart Vakası'ndaki olaylardan sorumlu tutularak 1909'da tahttan indirildi ve Selanik'e sürüldü. 1 Kasım 1912'de Beylerbeyi Sarayı'na getirildi. 10 Şubat 1918 günü vefat etti ve II. Mahmut Türbesi'nde defnedildi (Küçük 1988:216:224).

Bâl'idir. Ramazan Ekinci Osman Sirâceddin'in Miraciye'sini (Ekinci 2013) ve Mevlid'ini (Ekinci 2015) yayınlamıştır.

Ramazan Ekinci'nin değerlendirmeleri ise şöyledir: "Sirâcî'nin yaşadığı dönem, klasik Türk şiirinin yerini yeni Türk şiirine bıraktığı zamanlar olmasına rağmen, şair tamamıyla eski şiirin mazmun, hayal ve imajlarına bağlı bir tavır sergilemiştir. Dini nitelikteki şiirlerinin yanısıra âşıkâne tarzda kaleme aldığı gazelleri bulunmaktadır. Şiirlerinde sosyal hayatın izleri bulunmaktadır." (Ekinci 2015: 9). Şairin *Mecmua-i Hayâl-i Bâl* isimli eserindeki şiirleri incelendiğinde onun divan edebiyatı tarzında yazdığı görülmektedir.

Pend-i İhvân ve İçeriği

Şairin şiiri 43 beyittir ve "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" vezniyle yazılmıştır. Şiir, "söz" redifi ile yazılmış bir kasidedir. Ancak kasidede olan bazı bölümler bulunmamaktadır. Şiirde imalelere rastlanılmaktadır.²

Diñle gel bang-ı mü'ezzin aña bir esrârını

Celb eder ehl-ı felâhı mecma'-ı imâna söz

Yandırır hem kandırır âdemlerı nuḡkum eger

Esb-i ṭab'im oynaya cevân ede meydâna söz

İmaleli örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Pend-i İhvân'ın içeriği şöyledir: Şair, sözlerinin güzel dostlarına hatıra olarak kalmasını istemekte, kardeşlerinin kabul etmezse şaşırıldığını ifade etmektedir. İnsanı insana çeken sözdür, hayvana insan demenin âdet olmadığını söylemektedir. Söz insana fayda ve zararları bildirmeli; böylece onu olgunlaştırmalıdır. Hezeyâni sözler sadece kişiyi eğlendirir, o yüzden söz sayılmamalıdır. Müezzinin sesini dinlemeli,

² Metnin bazı yerlerinde redif olan "söz" kelimesi yazılmamıştır. Dolayısıyla bunlar eklenmiştir. Veznin bozulduğu bazı durumlarda ise [] işaretli yerlerde metine müdahalede bulunulmuştur.

esrarını anlamalıdır. Felah ehlini bu kendine çeker, imanlarını artırır. Sözün aslını bilmeyen insan sayılmaz; cahil kişilere söz değil, top atsan etkisi olmaz. Sirâcî'nin nutku insanları hem kandırıp hem yandırır. Onun yaradılış atı meydana çıkıp dolaşmaya başlar. Ona göre sûfinin sözleri dinlenmemeli, rindâne sözleri işitmelidir. Ârif olup cihanı anlamalı, bir dilbere âşık olmalı, âkil olup zararı terk etmeli, irfânî sözleri bilmelidir. İnsan başkalarını incitmemeli, bunun yanında onlar tarafından incinmemeli, bir âdemi hor görmemeli, iyi sözler söylemelidir. Sözleri kendi hâlerinden fazla olmamalıdır. Türkçeyi bilmeli, Arapça ve Farsçayı iyi bir şekilde öğrenmelidir. Bundan başkası efsane gibidir. Şair, önce Türkçeyi ön plana almış, sonrasında ise yabancı dil olarak Arapça ve Farsçanın iyi bir şekilde öğrenilmesini istemektedir. Emirlere bakmalı, yasak olan şeylerden uzaklaşmalı, helal ve haram arasındaki farkları bilmelidir. Kur'an-ı Kerim'e benzer bir söz yoktur. Nefse uymamalı, yoksa sonunda insanı berbat eder, şeytana söz söylememeli, ona uymamalıdır. Vefasız olan dünyanın işi insanlara hep hiledir, bundan dolayı Allah'a yönelmeli, merdâne söz söylemelidir. Kendi sözlerine inanmalıdır, yoksa söz tutmasa ateşe gidebilir. Şair, başka sırlar söylemektedir, mesela kişi tevekkül eylemelidir. Bir kişi insana itibar etmezse ona itibar edilmemeli, sevgiliyi tutmalı, rakibi atmalıdır. Yemek içmek dünya gibi kişiyi meşgul etmektedir; kişi lezzeti zillet, ekmeği ise küçük diş tanesi gibi görmelidir. Yani yemeğe, içmeye önem vermemelidir. Yabancılara bel bağlamamalıdır, sonra ağlayabilir. Yakan, yakıcı söz söylememelidir. Ağır sözler söylememeli, onun öğüdünü tutmalıdır. Ağırılık ve hafiflik mizana gelir. Yalancı olmamalı, sâdık olmalı, zulmü unutmamalı, adaleti gözetmeli, şarapla sarhoş olup saçma sözler söylememelidir. Hırsızlık, gıybet, hainlik yapmamalı, kendini beğenmişliği bırakmalı, haset etmemelidir. Herkese yumuşak davranmalı, kötüye sövmemeli, gazap etmemeli, kimseyi kontrol etmeye kalkışmamalı, fitneci sözler öğretmemelidir. Zina etmemeli, erkek erkeğe sevişmemeli, kardeşlerini sevmeli, yumuşak konuşmalıdır. İş kötü düşmanlarına lutf etmeli, âkil olmalı, sözlerini ispat etmelidir. Kendine dost gibi görünenlerin emrini bilmeli, ama onlara uymamalı, yabancıların sözlerini nefsi gibi çok dinlememelidir. Erkek olup diyanet kapısına arslan³ gibi yaslanmalı, köpeğin⁴ başına daima pençe

³ Arslan, dağda veya ormanda yaşayan pençesi kuvvetli, yırtıcı bir hayvandır. Arap ve Fars edebiyatlarında olduğu gibi, Türk edebiyatında da kuvvetin timsalidir (Canım 2016b: 477).

⁴ Rakip, daima sevgilinin kapısında beklediği, eşiğinde oturduğu, sokağa çıktığında peşinden yürüdüğü için köpeğe benzetilmiştir. (Şentürk 1995: 78).

vurmalıdır. Şair, burada öğüt verdiği kişilere arslan gibi olmalarını istemiş, köpeğin başına ise vurmasını istemektedir.

Sohbetten önce düşünmeli, edepten dışarı çıkmamalı, söz az söylemeli, fazla konuşmamalı, sözü eşsiz olmalıdır. Hayâ sahibi olmalı, kâmil olan kişileri dinlemelidir. Herkese iyilik edip, âlemde iyi bir nâm almalıdır. Sözlerin hası budur, inci tanesi gibidir. Zâhit ve sûfinin işini işlemeli, ancak onlar dostluk meclisinde ayrılık sözü söylediklerinden sözlerini almamalıdır. Âlimlerin öğütlerini kabul etmeli, onlara hürmet etmeli, daima dinin kurallarını öğrenmeli, sırlı sözler söylememelidir. Çok defa sözlerinde Lokmâne⁵ söze tesadüf edildiği için söyledikleriyle amel eden bir âlim görürse Allah için hizmet etmelidir. Şaire göre âlimlerin sözleri Lokman'ın sözleri gibi olabilir. Dolayısıyla dinlenilmeli ve öğütleri tutulmalıdır.

Kuru söz söyleyen şeyhler vardır. Onlara avâma uymuşlardır, saltanat kaydını çekerler, onun için kendini bilmeyip pîrâne söz söylerler. Ârif kişiler cömert ve eli açıktırlar, sözleri güzeldir. Mezhepleri zühd ü takva, meşrepleri ise rind ve kalenderidir; mestâne sözleri perdelenmiştir. Dünyayı umursamazlar, Allahu Teâlâ'yı severler, vahdeti bulmuşlar, dine uymuşlardır. Kişi irfan mecline girip derviş ile konuşmalı, dertli âşığa bakmalı, ondan cezb eylemelidir. Hz. Muhammed'in ailesini ve ashabını, dostlarını sevmeli, o hanedanı seven sözler söylemelidir. Dört ashabi severek dört tarafını süslemeli, yüceliği ve alçaklığı fark etmelidir. Âşık olup gâfil değilse kişi Osman Sirâcî'nin öğütlerini tutmalıdır. Şair sevdikleri için bir hayli çalıştığını ve bunların ârife bir işaret olarak yeteceğini söyleyerek şiirini bitirmiştir.

Sonuç

Şair, dönemindeki ihvanına ve kendinden sonrakilere öğütler vermiştir. Türkçenin çok iyi bir şekilde öğrenilmesini; bunun yanında yabancı dil olarak Arapça ve Farsçanın öğrenilmesini istemiştir. Şair, yeni Türk

⁵ Lokman'ın hangi millettten olduğu, ne kadar yaşadığı, nerede ve ne zaman öldüğü hakkında belirsizlik bulunmaktadır. Kuran-ı Kerim'de adına sûre bulunmaktadır. Lokman Sûresi 12. ayette doğrusu Lokman'a Allah'a şükret diye ilim ve anlayış verdik. Kim şükrederse, ancak kendi nefsi için şükreder. Kim de nimeti inkar ederse Allah onun şükrüne muhtaç değildir denilmektedir. O, hikmet ve hekimliğin pîri ve simgesi olarak kabul edilir. Kuran-ı Kerim'de oğluna öğütler veriş, onu tevhid ve ahiret konusunda uyarması bahsedilir. Bitkilerin dilini bildiği, hangi bitkinin hangi hastalığa iyi geldiği konusunda derin bir bilgiye sahiptir (Zavotçu 2013:454-4).

edebiyatının artık kendini önemli ölçüde hissettirdiği bir zaman diliminde yaşamış olmasına rağmen divan edebiyatı tarzında yazmıştır. Hırsızlık, gıybet, zina ve livatadan uzak durulmasını öğütlemektedir. Haramlardan uzak olunmasını, helal işlere ise yakınlaşılmasını istemektedir. Peygamberin, ailesinin ve ashabının sevilmesini öğütlemektedir. Şair, en sonunda ise kendi sözünün tutulmasını istemiştir.

Pend-i İhvân'ın Transkripsiyonlu Metni

- 1 Yâdigâr olsun derim benden güzel İhvâna söz
Ger kabûl etmezse kardeşim aña âyâ ne söz
- 2 Sözdür insânı çeker insâna eyler âşinâ
Yoksa 'âdet olmamış insân desek hayvâna [söz]
- 3 Söz odur nef' ü ziyânıñ bildirir dâna eder
Söz müdür sâde seni eglendirir hezyâne söz
- 4 Diñle gel bang-ı mü'ezzîn aña bir esrârını
Celb eder ehl-i felâhı mecma`-ı imâna söz
- 5 Bilmeyen söz aşlını söz tutmayan âdem midir
Söz degil top atsalar te'sîr yok nâ-dâna söz
- 6 Yandırır hem kandırır âdemleri nuḡkum eger
Esb-i ṭab'im oynaya cevlân ede meydâna söz

- 7 Bil nihāyet kārīnı fikr et gidende `ārīnı
Kavl-i şūfiye kıyās etme işit rindāne söz
- 8 `Ārif ol añla cihānı `āşık ol bir dil-bere
`Ākıl ol terk et ziyānı işte bil `irfāne [söz]
- 9 Kimseden incinme hiçbir kimseyi incitme hem
Hırlama bir ādemi söyle aña luḫfāne söz
- 10 Kendi hāliñden ziyāde olmasın ḫālīñ seniñ
Kim tanır dīvāneyi ger `arz ola dīvāne söz
- 11 Türkçe bil oḫu Arapça Fārisi öğren kemāl
Ol feşāhat ehli bundan başkası efsāne [söz]
- 12 Emre baḫ nehyi gözet ḫal ü ḫarāmı farḫa ḫo
`Aḫla ur inşāfa gel beñzer mi var Furḫāna söz
- 13 Nefse uyma aldatır berbād eder āḫir seni
Sen saña dost ol şaḫın şoñra deme şeyṫāna [söz]
- 14 Bī-vefā dünyā işi hep ḫiledir ādemlere
Meger ḫaḫḫa isti`āze et budur merdāne söz
- 15 Elde ser-rişte `ameldir i`tikād eyle baña
Ḳorḫarım söz ṫutmasañ* āḫir çeker nīrāne söz

* Metinde bu kelime طونمسك şeklinde yazılmıştır.

- 16 Başka sırlar söylerim ammâ gelişmez ol saña
Sen tevekkül eyle yalvar söyleme cânâna söz
- 17 İ'tibâr etme aña kim i'tibâr etmez saña
Yâr tut ağyâr[ı] at al küşe-i iz'âna söz
- 18 Ekl ü şürbüñdür seni dünyâ gibi ekl eyliyor
Lezzeti zillet oğu nân[ı] tehî dendâne söz
- 19 İllere bel bağlama soñra benimle ağlama
Yağma cânım dağlama geç söyleme süzâne söz
- 20 Pek şakîl sözler deme bu pendimi tut ey hafîf
Şıkket ü hiffet nedir bilseñ gelir mîzâna söz
- 21 Kâzib olma şâdıķ ol zulmü unut 'adli gözet
Hamrile 'aklıñ alıp kaşd eyleme hezlâne söz
- 22 Sirkat ü gıybet hıyânet yâ münâsib mi saña
Kibri қо қоyma hased nârıyla dilde yana söz
- 23 Herkese hilm et gâzab etme kötüyü söğme döñ
Kimseyi teftiş edip öğretme gör fettâne söz
- 24 Hem zinâ etme livâta hiç yakışmaz âdeme
Sev güzel kardaşını tatlı konuş nisvâne söz

- 25 Düşmen-i bed-kâre luğf eyle anı çal kendine
Sen çalınma 'âkıll ol söyle aña bürhâne söz
- 26 Bil müdârâ emrini ammâ demem ki uy aña
Gör anı nefsiñ gibi çok diñleme bîgâne söz
- 27 Erkek ol yaşlan diyânet bâbına arslan gibi
Pençe ur dâ'im şu kelbiñ başına şîrâne söz
- 28 Şoñbetiñ evvel düşüñ çığma edebden hârice
Söyle az çok söyleme olsun sözüñ yek-dâne [söz]
- 29 Ol hayâ-pîşe büyük tanı sözünden hişşe al
Diñle kâmilden kelâmı kûşe al ihsâne söz
- 30 Herkese iylik edip 'âlemde al bir nîk-nâm
Sözleriñ hâşı budur işte budur dür-dâne [söz]
- 31 Zâhid ü şüfi işiñ işle velî kendisini
Alma bezm-i ülfete söyler sözü hicrâne söz
- 32 H̱âceler pendiñ kabûl et hürmet eyle anlara
Dâ'imâ öğren şeri'at söyleme sırrâne söz
- 33 'Âlim-i 'âmil görürseñ hizmet [et] Allâh için

- Ekşeri eyler teşâdüf nuţkuna Loqmâne söz
- 34 Bâţını hâli hünerden pek müzeyyen şüreti
Şeyh çoktur şehr-i şinde sözleri huşk-âne söz
- 35 Uymuş anlarda `avâma salţanat kaydıñ çeker
Anıñ için kendini bilmez atar pîrâne söz
- 36 Vâkıf u `ârif işiñ şerh edeyim diğkat buyur
Cümlesi cüd u şahîdir sözleri hûbâne söz
- 37 Zühd ü takvâ mezhebi rind ü kalender meşrebi
Perdelenmiş zâhiri gerçi sözü mestâne söz
- 38 Eğlemez dünyasını illâ sever Mevlâsını
Vağdete girmiş şerî`atten alır vicdâne söz
- 39 Meclis-i `irfâna git dâ'im konuş dervîş ile
'Âşık-ı dil-rîşe bağ cezb eyle andan câna söz
- 40 Sev Muḥammed âlini aşhâbını aḥbâbını
Ol muḥibb-i ḥânedân ammâ diliñde yana söz
- 41 Çâr etrâfiñ müzeyyen eyle ḥubb-i çâr ile
'Ulvî süflî kârını farğ et budur im`âne söz
- 42 Ğâfil olma tut *Sirâci* pendini `âşık iseñ

Ehl-i teslîm olsa ihvânım geçir ezhâne söz

43 İşte bir hayli çalıştım ben seniñcün sevdiğim

‘Ârife kâfi işâre[t] bir olur insâna söz

KAYNAKÇA

Canım, Rıdvan (1988). "Pendnâmeler ve Türk Edebiyatında Benzer Nitelikli Öğüt Kitapları" *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 3, s.153-9.

Canım, Rıdvan (2016a). *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara: Grafiker Yay.

Canım, Rıdvan (2016b). *Divan Edebiyatının Kaynakları*, İstanbul: Akıl Fikir Yay.

Çağbayır, Yaşar (2017). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Çalka, Mehmet Sait (2008). "Safî Mustafa Efendi'nin Gülşen-i Pend Mesnevisinde Din Görevlilerine Nasihatleri" *Turkish Studies*, Volume 3/1, s.242-250.

Çelebioğlu, Âmil (1998). Akşemseddin-zâde Hamdullah Çelebi ve Pend-nâme'si, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: MEB. Yay., s.201-224.

Ekinci, Ramazan (2013). "Erzurumlu Osman Sirâceddin'in Hayâl-i Bâl Adlı Mirâciyyesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.6, S.26, s.656-688.

Ekinci, Ramazan (2015). *Erzurum'un Yüzleri Osman Sirâceddin Efendi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay.

Er, Hamit (2017). *Ahmed Câhidî Uşşâkî, Nasihatnâme*, İstanbul: H Yay.

Gencosman, M.Nuri (1968). *Feridüddin-i Attar, Pendnâme, Öğüt Kitabı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- Kaplan, Mahmut (2002). "Türk Edebiyatında Manzum Nasihatnâmeler" *Türkler Ansiklopedisi*, C.11, Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Küçük, Cevdet (1988). "Abdülhamid II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s.216-224.
- Levend, Agâh Sırrı (2016), "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, C.2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., s. 295-326.
- Mazioğlu, Hasibe (2009). "Kânûnî'nin Oğlu Şehzâde Bâyezid İçin yapılan Pend-nâme-i Attâr Çevirisi", *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, Ankara: TDK. Yay., s.664-678.
- Mazioğlu, Hasibe (2009). "Edirneli Nazmî'nin Pend-i Attâr Çevirisi" *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, Ankara: TDK. Yay., s.679-687.
- Osman Sirâceddin(1305). *Mecmu'a-i Hayâl-i Bâl*, İstanbul: Mahmud Beğ Matbaası.
- Öztürk, Aslıhan (2017). "Mevlânâ Resmî'nin Levhnâme İsimli Mesnevisi ve Anne-Babaya Hürmet Üzerine Nasihatleri, *Turkish Studies*, Volume 12/22, s.629-652.
- Pala, İskender (2006). "Nasihatnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s.409-10.
- Parlatır, İsmail (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yay.
- Sümbüllü, Yusuf Ziya (2015). "Türk İslam Kültüründe Nasihatnâme İçerikli Eserlere Genel Bakış" *Tidsad*, Yol 2, Sayı 2, s.1-7.
- Şentürk, Ahmet Atilla (1995). *Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakîb'e Dair*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Zavotçu, Gencay (2013). *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, İstanbul: Kesit Yay.
- Ziyaeddin Fahri (1927). *Erzurum Şairleri*, İstanbul: Sanâyi-i Nefise Matbaası.